

door H.A.J. Maassen

J.A. Verplancke als ondernemer

In de eerste helft van de 19de eeuw was Gent een expansief, op vernieuwing gericht industrieel centrum, vooral wat betreft de textielnijverheid. Snel gegroeid als leverancier van stoffen in Napoleon's imperium vond het later in het Koninkrijk der Nederlanden nieuwe afzetmarkten, o.a. in Nederlands-Indië. In deze "boom town", waarin tientallen fabrikanten actief waren, bewoog zich ook de ondernemer J.A. Verplancke. Hij begon zijn carrière in de textiel : in 1799 was hij, blijkens een brief van een aantal Gentse fabrikanten, betrokken bij het verven van katoen. Volgens eigen mededeling in 1824 was hij eigenaar geweest van een katoendrukkerij en had hij al 25 jaar contact met fabrikanten (1).

Na 1813 verzond hij textiel naar de Nederlandse koloniën en was hij op andere wijzen commercieel actief, waarover later meer. Zijn voornaamste activiteiten zouden echter gaan liggen op het terrein van de meekraphandel en -industrie.

Meekrap, een rode kleurstof gewonnen uit de wortels van de medeplant, werd veel gebruikt door de textielindustrie. De voornaamste producenten van mede en meekrap waren Frankrijk, Turkije en, in het Koninkrijk der Nederlanden Noord-Nederland, waar de verbouw van mede en de meekrapindustrie vooral van belang waren in de provincie Zeeland. De Nederlandse meekrap had van oudsher een goede naam, dankzij de kwaliteit van de mede. De Nederlandse meekrapindustrie verloor echter in de eerste helft van de 19de eeuw terrein aan de Franse, die het produktieproces gemoderniseerd had terwijl men in Nederland aan eeuwenoude, inefficiënte verwerkingsmethoden bleef vasthouden (2).

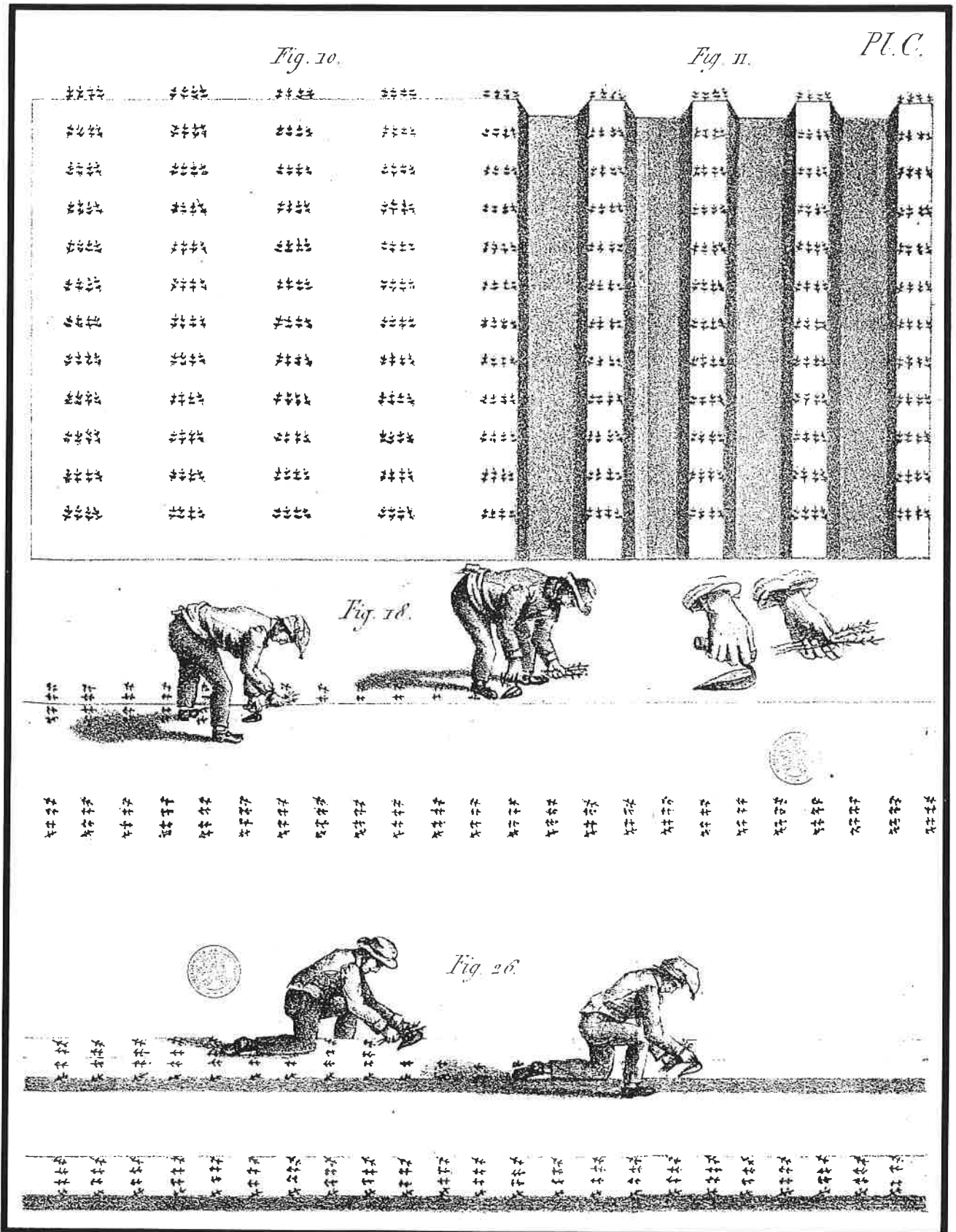
Dit onvermogen om in te spelen op ontwikkelingen elders deelde de Noordnederlandse meenijverheid met het grootste deel van de in Noord-Nederland gevestigde industrie, die in de eerste helft van de 19de eeuw geen antwoord had op de verbeterde produktieprocessen in het buitenland.

Verplancke begreep spoedig de grote behoefte van de Gentse textielindustrie aan meekrap. Hij ging Nederlandse meekrap verhandelen.

Omstreeks 1820 bouwde hij bovendien een meestoof (= meekrapfabriek) bij zijn woning, waarin hij Turkse en Franse mede verwerkte (3). De uit deze mede gewonnen meekrap werd onontbeerlijk geacht voor het bereiden van de gewilde kleur Turks rood. Nederlandse meekrap oordeelde men minder geschikt voor deze verfstof.

Verplancke vertoonde dezelfde vernieuwingsgerichte mentaliteit als veel andere Gentse fabrikanten. Zijn meestoof was modern opgezet en leek in niets op de ouderwetse Noordnederlandse bedrijven. Een stoommachine vormde de krachtbron voor het geheel, zoals ook in Frankrijk gebruikelijk. In Noord-Nederland werd er in de meekrapindustrie nog geen enkele stoommachine gebruikt. Hij kon deze meestoof vestigen zonder in conflict te komen met de Nederlandse wetgeving op het meekrapbedrijf, stammend uit de Hollandse en Zeeuwse meekraptradities. Dit werd anders, toen hij het plan opvatte om mullen te gaan overstampen. Mullen, stukjes van de buitenste laag van de meewortel vermengd met zand, kwamen vrij bij de zuivering van de wortels tijdens het fabricageproces van meekrap. Zij bevatten kleurstof, maar verwerking (het z.g. : "overstampen") was niet toegestaan ingevolge

- 10 Eene roede land met 216 Meekiën op den platten grond beplant.
- 11 Eene roede land met 216 Meekiën op opgezette bedden geplant.
- 18 Aanwyzing van de Meekiën staande te planten.

26 Aanwyzing van de Meekiën knielend te planten.
 Uit Verplancke J.A. : "Beschrijving der werkdadige landbouwkunst van de Meekrap", Gent 1830.
 (Bibliotheek Rijksuniversiteit, Gent)

artikel 13 van het *Besluit van den 28sten October 1819, houdende maatregelen tot wering der kwade practijken in de bereiding en den handel van Meekrap* (4). Deze bepaling was vooral tot stand gekomen op aandringen van de (veelal Noordnederlandse) handelaren, die vreesden dat het verstampen van mullen kleurstof van slechte kwaliteit zou opleveren, die schade zou doen aan de reputatie van het Nederlandse produkt (5).

Niet iedereen was gelukkig met deze bepaling, die overigens een hernieuwing was van oudere Noordnederlandse voorschriften. De meekrapproducenten zagen zich in de vrije beschikking over de mullen belemmerd en tekenden protest aan (6). Spoedig na de invoering van het besluit pleitten een aantal meestooft-eigenaren, voornamelijk uit Westelijk Noord-Brabant, in een request aan de koning vóór intrekking van het verbod (7).

In 1821 voegde Verplancke zich bij hen. Hij stelde in zijn verzoek aan de koning, dat de Zuidnederlandse textielindustrieën gewoon waren om kleurstoffen uit overstampte mullen te gebruiken. Overschakeling op andere meekrapkleurstoffen zou prijsverhogend werken. Onbewerkte mullen waren volgens hem nauwelijks te verkopen; pas door het overstampen kregen ze waarde. Eigenaars van mede zouden in de verleiding kunnen komen om de mullen onder de toegestane meekrappen te mengen, aangezien de mullen op zich waardeloos waren. Concurrentie voor de Nederlandse meestoven viel van Verplancke's plannen niet te vrezen, omdat deze geen mullen overstampte en bovendien de mullen maar een klein deel van de meekrap vormden.

Als dreigement voegde hij eraan toe, dat, wanneer het verbod niet zou worden opgeheven, hij andere, legale middelen zou weten te vinden om zijn schade zo klein mogelijk te houden. Wellicht doelde hij hier op verwerking in het buitenland, waar de voorschriften omtrent het meebedrijf minder strak waren dan in Nederland.

Over de door hem toegepaste techniek deelde hij mee, dat hij twee zeven had geconstrueerd, 44 vierkante voeten in oppervlakte, geweven uit koperdraad, die 480 maal per minuut heen en weer bewogen. Hij was bezig met de constructie van een dorsmolen, die 32.000

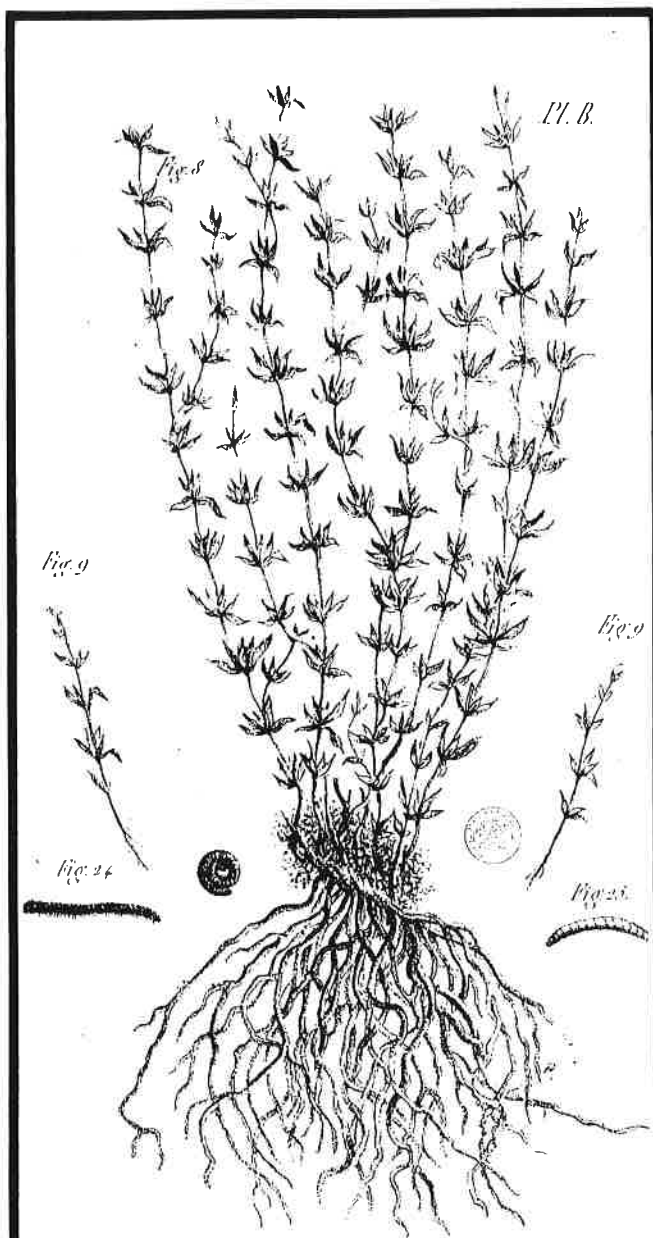
slagen per minuut zou moeten geven en alle aarde van de mul zou moeten verwijderen. Dit werktuig achtte hij voor een voordelige exploitatie onmisbaar.

Het adres van Verplancke ging vergezeld van adhesiebetuigingen van een groot aantal fabrikanten en van de Kamers van Koophandel van Doornik, Gent, Kortrijk, Brussel, Leuven en Oostende.

Het was duidelijk dat een dergelijk, op grote schaal gesteund verzoek serieuze bestudering verdiende. Her en der won de regering advies in over deze aangelegenheid. Tegenstanders van Verplancke's voorstel waren de Kamer van Koophandel van Rotterdam en die van Antwerpen, waar Verplancke in een eerder stadium tevergeefs om steun had verzocht en die nu ongevraagd de regering verzochten om Verplancke's verlangens niet in te willigen. Genoemde Kamers van Koophandel behartigden vooral de belangen van de meekraphandelaren, terwijl in de Kamers, die Verplancke steunden, veeleer de textielfabrikanten vertegenwoordigd waren.

De Kamer van Koophandel van Rotterdam stelde dat, vóór de maatregelen van 1819, het overstampen van mullen tot bedrog leidde. Men mengde de uit mullen gewonnen inferieure meekrap onder de goede soorten. De teruglopende afzet van Nederlandse meekrap zou vooral te wijten zijn aan dit bedrog. Verplancke's argument, dat de mullen door het verbod op overstampen waardeloos waren geworden, zou onjuist zijn: ze zouden tegen een goede prijs verkocht kunnen worden als grondstof voor de hoedenindustrie.

In hun kritiek op Verplancke's voorstel stonden de Rotterdammers vrijwel alleen. Met name in Zeeland wenste men het verbod op overstamping van mullen opgeheven te zien. De gouverneur van Zeeland meende, dat het overstampen in het belang van de meenijverheid was. Bij handhaving van het verbod dreigde het gevaar dat de mullen zouden worden overgestampt in Engeland, waar toch al steeds meer racine (gedroogde en gebroken meewortels; een halffabrikaat) uit Nederland naar toe ging om verder bewerkt te worden. De Gedeputeerde Staten van Zeeland stelden dat de eigenaars van de mullen de vrije beschikking over hun bezit moesten hebben. De Zeeuwse Commissie van Landbouw, een door de overheid ingesteld

De Meekrap, ook genaamd Meede of Meekrappe, (zie het afbeeldsel der plant, plaat B. fig. 8.) noemt Linnæus Rubia tinctorum sativa, (de roode verwplant), en geeft daar van de verscheidene soorten op. De soorten, over welke teling hier gehandeld word, zyn de Rubia foliis annuis caule oculcato, Meede waarvan het loof gedorend zich jaarlyks op den struik vernieuwt

De Franschen noemen de Meekrap Garance, de Engelschen Madder, de Italianen Rubbia, de Spanjaards Ruvia, en de Duitschers Röthe of farber Röthe. Een verfwortel, die voor zoo vele Fabryken onmisbaar is, waar door zy eene zoo ryke bron, zoo voor den binnen- als buitenlandschen handel oplevert, moet altoos een hoogst belangryk voorwerp zyn by elken minnaar van zyn Vaderland.

breed adviesorgaan, had dezelfde opvatting en meende bovendien dat de bewerking van buitenlandse mede in Nederland verboden moest worden.

De Raad van State oordeelde dat de argumenten van de handelaren tegen het overstampen waren weerlegd door de producenten. Nu er een doeltreffende methode ontwikkeld scheen om de mullen te zuiveren lag het nog meer voor de hand om het verbod op te heffen.

De Minister van Publiek Onderwijs, Nationale Nijverheid en Koloniën, op wiens ambtsgebied deze zaak lag, concludeerde dat het verbod geen uitwerking had gehad en dat het de eigenaren van de mullen in de vrije beschikking over hun goed belemmerde. Hij meende dat Verplancke toegestaan moest worden zijn plannen uit te voeren, niet door hem als enige dispensatie van het verbod te verlenen, maar door het verbod op te heffen.

Aldus besloot de koning. Overstampen van mullen werd toegestaan, nadat alle andere mede verwerkt zou zijn, dit om vermenging met de betere meesoorten tegen te gaan. Verstampte mullen moesten als zodanig gemerkt worden. Het verstampen moest plaatsvinden in werkplaatsen, buiten de stoven gelegen, waar geen andere meekrap aanwezig mocht zijn. Ook deze laatste maatregel was weer bedoeld om zo min mogelijk gelegenheid tot vermenging te bieden (8). Het verlof tot overstampen gold voorlopig voor drie jaar; het werd echter verlengd (9).

De weg was vrij voor Verplancke. In 1822-1823 vestigde hij een meekrapfabriek in de voormalige Norbertijnerabdij te Drongen, voordien eigendom van Lieven Bauwens en F. de Vos-Bauwens (10); wellicht is met de eerder genoemde vestigingsplaats dit gebouw bedoeld. Waarschijnlijk ging hij in deze tijd ook over tot het verwerken van Nederlandse mede. Hij streefde ernaar die zoveel mogelijk uit de omgeving van Drongen te betrekken, om de transportkosten zo klein mogelijk te houden en verzekerd te zijn van geregelde aanvoer. Omdat in Vlaanderen nauwelijks mede verbouwd werd, moest Verplancke de cultuur van dit gewas stimuleren.

In 1823 werd op zijn instigatie mede geplant in Drongen. Het departement van Nationale Nijverheid verschafte hem

zaad uit Hulst, Tholen en Klein-Azië, waarmee succesvolle proeven werden gedaan (11). In 1824 berichtte hij de minister, verantwoordelijk voor de Nationale Nijverheid, over de aanvang van de medeverbouw te Bellem en Gentbrugge (12). In 1827, 1828 en 1829 werd met diverse teeltmethoden geëxperimenteerd (13). Verplancke trachtte de meecultuur vooral te bevorderen door het aanbieden van gunstige prijzen. Hij verbond zich om tot 1833 een 15 % hogere prijs voor racine te betalen dan in Zeeland gebruikelijk en daarna een 10 % hogere (14). Bovendien stelde hij zijn tarieven voor het verwerken van mede lager dan in Zeeland (15).

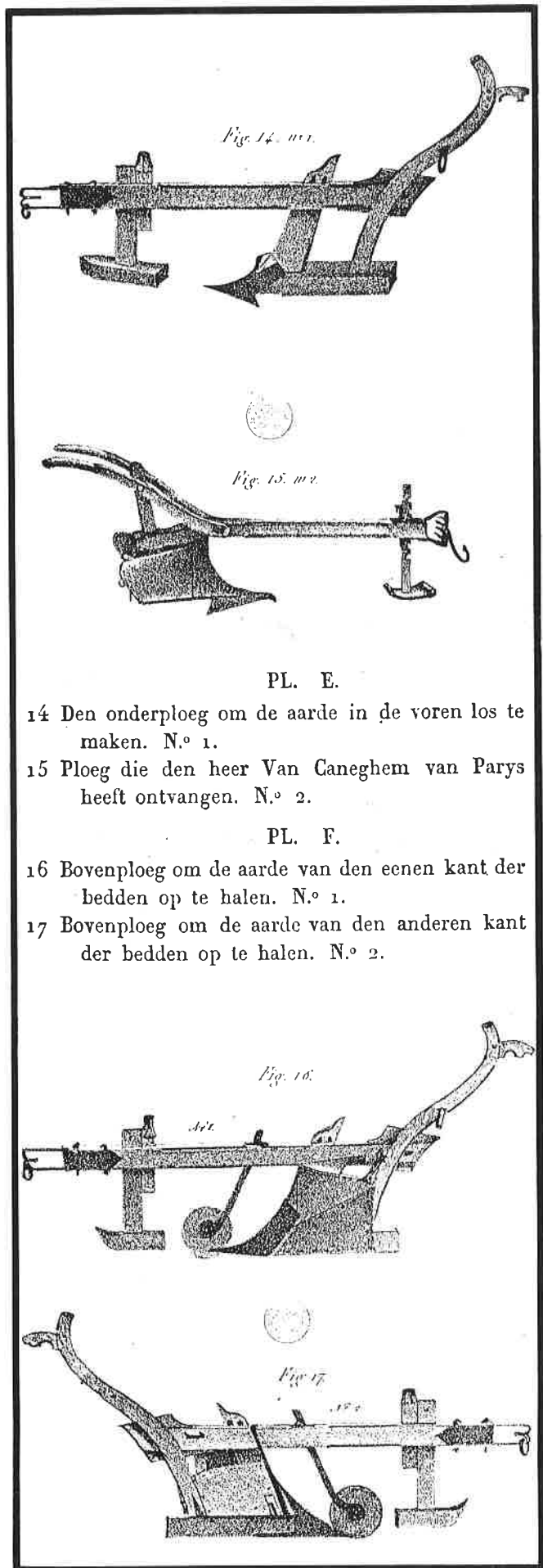
In 1830, nog vóór de opstand, publiceerde Verplancke een brochure ter bevordering van de medeverbouw in Vlaanderen. Naast bovengenoemde voorstellen bevatte het geschrift ook uitgebreide richtlijnen voor de verbouw van mede.

De aanvoer van Vlaamse mede was echter vooralsnog onvoldoende. Hij maakte daarom ook gebruik van Zeeuwse mede. Om de transportkosten te verlagen besloot hij de eerste bewerking van de mede, het drogen, ter plaatse uit te voeren, waardoor het gewicht afnam. In 1824 stichtte hij met dit doel een meedrogerij te Zierikzee in Zeeland (16).

De voltooiing van dit bedrijf vond waarschijnlijk plaats in augustus 1825 (17). In 1826 werd octrooi op het productieproces verleend (18).

Het bedrijf, *De Drij Engelen* geheten, een naam waar het protestantse Zierikzee wel van zal hebben opgekeken, bestond uit twee torens, waarin de meewortels gedroogd werden, een eest (verwarmde ruimte, waarin de mede een tweede droging onderging) en twee dorsvloeren, waar de wortels gebroken werden. Twee schuren, genaamd *koude stoven* voor de bewerking van de *groene* (= onbewerkte) mede completeerden het geheel. Aan het complex was een drogerswoning verbonden, *De Heerlijkheid* genaamd. De term *droger*, normaal gesproken één van de functies in een meestoof, heeft hier waarschijnlijk betrekking op het hoofd van het personeel.

Het geheel had volgens Verplancke een kapitaalsinvestering gevegd van 36.169,- (19), aanzienlijk meer dan de circa 20.000,- die de bouw van een conventionele meestoof kostte. Het verschil in stichtingskosten hing samen met de veel verfijndere en efficiëntere

PL. E.

- 14 Den onderploeg om de aarde in de voren los te maken. N.º 1.
- 15 Ploeg die den heer Van Caneghem van Parys heeft ontvangen. N.º 2.

PL. F.

- 16 Bovenploeg om de aarde van den eenen kant der bedden op te halen. N.º 1.
- 17 Bovenploeg om de aarde van den anderen kant der bedden op te halen. N.º 2.

droogmethode, die door hem werd toegepast. In traditionele meestoven vond het droogproces grotendeels plaats door open vuren, waarboven de mede op een haren kled lag uitgespreid. Tijdens dit proces kwam de mede in aanraking met de rookgassen van het vuur, waardoor de kwaliteit verminderde. Verplancke ondervond dit bezwaar door een oven te construeren met regelbare aan- en afvoer buiten de droogruimte. Ook de eest werd indirect verwarmd. Het voordeel was, behalve dat de mede niet meer met rookgassen in aanraking kwam, dat de eest minder geventileerd hoefde te worden, omdat daarin geen rook meer vrijkwam. Hierdoor werd de eveneens schadelijke invloed van de buitenlucht op de in bewerking zijnde mede geëlimineerd. De warmte-afgifte van de oven was beter regelbaar dan van de traditionele open vuren, zodat de kleur van het eindprodukt, die afhankelijk was van de verwerkingstemperatuur, nauwkeuriger bepaald kon worden. Het systeem leverde waarschijnlijk ook een aanzienlijke brandstofbesparing op en, zo stelde Verplancke, het werkklimaat voor de arbeiders werd erdoor verbeterd (20).

In een brief aan de minister van Nationale Nijverheid van 10 augustus 1824 deed Verplancke verslag van zijn plannen en activiteiten. De landbouwers op Schouwen-Duiveland, het eiland waar zijn meedrogerij gelegen was, waren tevreden met zijn komst, omdat hij hun mede kocht aan gunstiger voorwaarden dan gebruikelijk. Hij klaagde wel over de Rotterdamse handelaren die, om hem te dwarsbomen, streefden naar afschaffing van de uitvoerrechten op racine. Waarschijnlijk vreesde hij dat, als de markt voor Nederlandse racine zou groeien, zijn positie als fabrikant van het eindprodukt meekrap zou verslechteren (21). Ongetwijfeld heeft Verplancke ten onrechte gemeend dat dit streven van de Rotterdamse handel voortkwam uit een vijandige houding jegens hem. In het geheel van de Nederlandse meekrapnijverheid, waarin tientallen meestoven werkzaam waren, was Verplancke echter geen producent van overheersende betekenis. De redenen voor dit streven moeten dus elders gezocht worden, en wel in de houding van Engeland. Dit land, dat ook een meekrapindustrie had, belastte de invoer van meekrap zwaar, maar hief weinig invoerrechten op het

halffabrikaat racine (22). In 1821 meldde de gouverneur van Zeeland, dat de meekrapfabricage in Engeland toenam en dat de export van racine naar dit land groeide (23). Uiteindelijk zijn de Nederlandse uitvoerrechten op racine met de helft verminderd (24). De capaciteit van het Zierikzeese bedrijf werd door Verplancke geschat op 1500 à 2000 pond per etmaal, die tegen de helft van de normale kosten gedroogd kon worden. Als deze schatting juist was, dan is het verklaarbaar dat hij, ondanks de hoge transportkosten van Zierikzee naar Drongen, toch concurrerend heeft kunnen werken (25).

Verplancke's relatie met de regering

De contacten tussen Verplancke en de Nederlandse regering, ontstaan door het request van 1821, zijn ook na afhandeling hiervan in stand gebleven. De regering onder koning Willem I was sterk gericht op bevordering en modernisering van landbouw en industrie, waartoe o.a. het *Fonds voor de Nationale Nijverheid en de Nederlandsche Handel-Maatschappij* werd gesticht. Zij had belangstelling voor het werk van Verplancke, die waarschijnlijk de eerste binnen het toenmalige Koninkrijk der Nederlanden was, die zich met de modernisering van de meekrapnijverheid bezighield.

In 1823 ontving Verplancke van de regering de opdracht, om een order voor Java en Japan uit te voeren, die bestond uit textiel (26). Wellicht werd Verplancke hiermee belast omdat hij, volgens eigen zeggen, al eerder stoffen naar de koloniën had verzonden en inzicht had verkregen in de hoedanigheid van de textiel, die in Oost-Indië gewenst werd. Een aantal fabrikanten in Oost- en West-Vlaanderen en in Zuid-Brabant, die bewezen hadden de gewenste stoffen te kunnen produceren, werd door Verplancke bij de uitvoering van de regeringsorder ingeschakeld (27). Dergelijke transacties zouden later door de *Nederlandsche Handel-Maatschappij* verricht worden.

Later deed hij regelmatig verslag over de toestand van de Gentse textielnijverheid. Op 16 juni 1824 omschreef hij de toestand van deze industrie als gunstig.

Hij stelde, dat de concurrentie met Engeland in het algemeen geen problemen gaf, maar dat er in de spinnerij nog wel een achterstand bestond. In textieldrukken was Gent volgens hem wel gelijkwaardig aan de concurrenten (28). Spoedig ging hij ook optreden als adviseur inzake toekenning van gelden uit het Fonds voor de Nationale Nijverheid. Dit fonds, opgericht in 1823, was vooral opgezet om ondernemingen, die van economisch belang beloofden te zijn, te bevorderen. Het verleende steun in de vorm van geldschenkingen en van leningen tegen 3 %. Niet alleen lag deze rente onder het markttarief van \pm 5 %, maar ook werden deze leningen verstrekt in een sector van de kapitaalmarkt, waarin veel beleggers zich vanwege de onzekere vooruitzichten liever niet waagden (29).

Op 11 en 13 december 1824 werd Verplancke ontvangen door de minister, verantwoordelijk voor de Nationale Nijverheid. Bij deze gelegenheid adviseerde hij o.a. over de verlening van een voorschot van 75.000,- aan het Gentse textielbedrijf van Pierre Bauwens & Cie. (30), een van de grootste geldbedragen die door het Fonds zijn uitgekeerd.

Op 4 oktober 1824 had hij gerapporteerd over de ontwikkelingen bij het bedrijf van Bauwens (31).

Ook hijzelf trachtte zijn voordeel te doen met het Fonds. In 1826 verzocht hij om een premie van 30.000,-, te betalen in drie jaarlijkse termijnen van 10.000,-. Dit bedrag wenste hij te gebruiken om premies uit te keren aan landeigenaren in Vlaanderen en zo de medecultuur in dit gebied te bevorderen. Hij wees hierbij op de problemen die hij had met de aanvoer van mede : de transportkosten waren hoog en zijn Zierikzeese bedrijf kon niet geheel in de behoeften voorzien (32).

De administrateur van de Nationale Nijverheid, een topambtenaar, bracht desgevraagd een positief advies uit omtrent Verplancke's verzoek. In een uitgebreide, deskundige beschouwing over de Nederlandse meenijverheid stelde hij, dat het werk van Verplancke ten voorbeeld diende te strekken aan de traditionalistische ingestelde Noordnederlandse meestoofeigenaren, wier produkt door de ouderwetse verwerkingsmethoden kwalitatief achterbleef bij de Franse meekrap. Als enige was het aan Verplancke

gelukt om, door innovaties van eigen vinding, de superieure kwaliteit van de Nederlandse meewortels tot zijn recht te laten komen en de hoedanigheid van het Franse produkt te overtreffen. Wanneer Verplancke in staat zou worden gesteld om door subsidies de meeverbouw in Vlaanderen te bevorderen, zou zijn bedrijf voldoende grondstoffen ontvangen om voor binnen- en buitenland te kunnen produceren.

Ook de minister adviseerde om het voorstel in te willigen. De koning meende echter dat een premie hier niet op zijn plaats was. Premies werden vooral gegeven aan mensen die in het algemeen belang werkzaam waren geweest, terwijl Verplancke vooral op zijn eigen belang gericht leek en bovendien rijk scheen te zijn. Een voorschot werd ter aanmoediging voldoende geacht : aan Verplancke werd een bedrag aangeboden van 30.000,- tegen 3 % en met stelling van een onderpand, de normale voorwaarden voor een lening uit het Fonds voor de Nationale Nijverheid (33). Verplancke antwoordde dankbaar te zijn voor de waardering van zijn werk, die sprak uit de aanbieding van een voorschot. Hij wenste echter een tegemoetkoming in de kosten van zijn meekrapbedrijf, gemaakt in het algemeen belang. Eventueel was hij bereid, om met de helft van de gevraagde premie genoegen te nemen (34).

De administrateur van de Nationale Nijverheid meende nu, dat Verplancke niet zozeer geldelijke steun verlangde als wel aanmoediging en beloning. Hij adviseerde om ook Verplancke's tweede verzoek af te wijzen. De referendaris van de Nationale Nijverheid was echter vóór inwilliging. Bij deze mening sloot de minister zich aan.

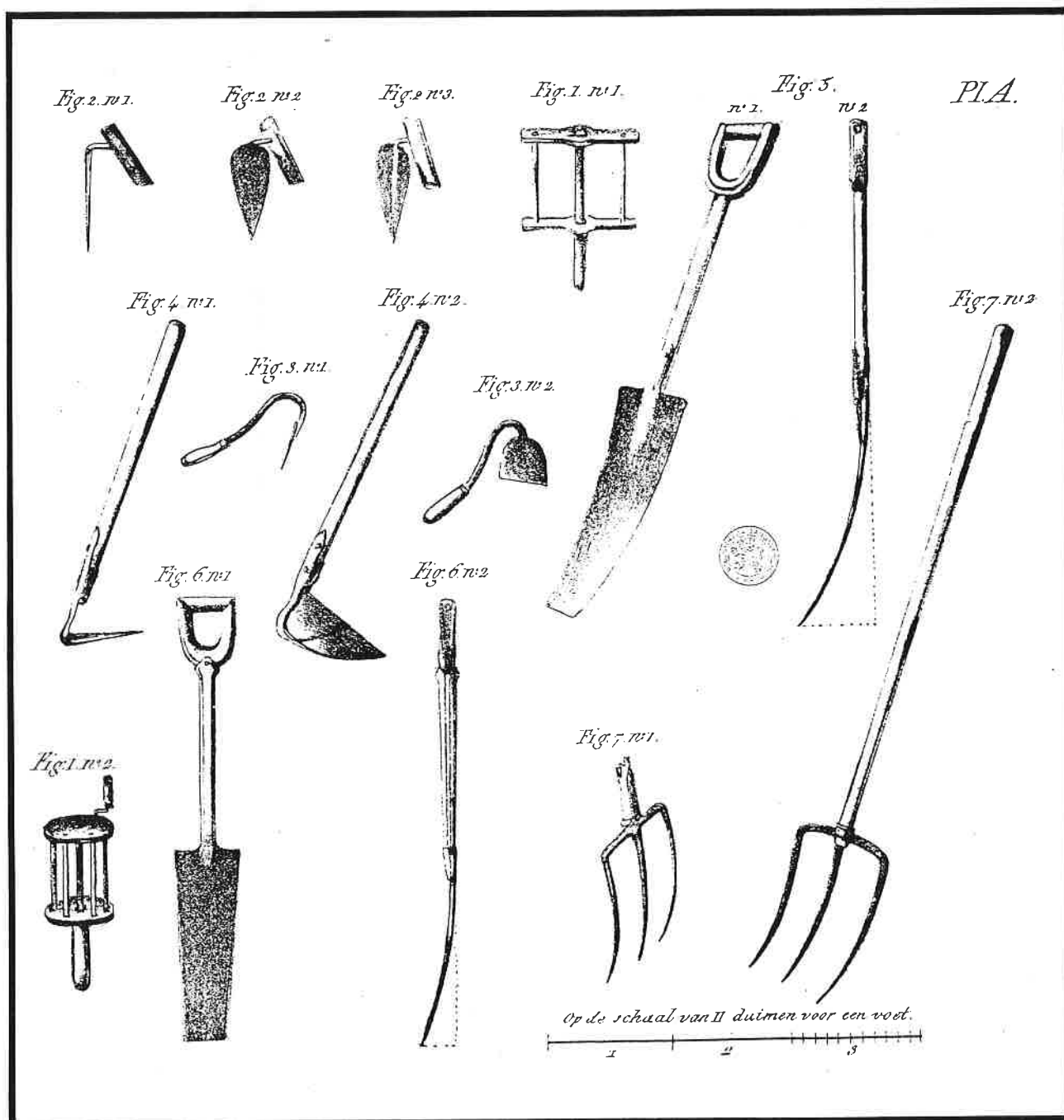
Uiteindelijk is in de zaak Verplancke geen beslissing genomen. Men wenste de kwestie te laten rusten tot dat Verplancke weer zou reageren. Deze heeft dat niet meer gedaan, zodat hem geen bijdrage uit het Fonds deelachtig is geworden (35).

Een speciale blijk van waardering ontving hij, toen koning Willem I op 1 juni 1829 zijn Drongense bedrijf bezocht (36). Hiermee eindigden de contacten tussen Verplancke en de Nederlandse regering vóór 1830.

De navolgende Gereedschappen op de plaat A. afgebeeld, en die tot dezen tak van Landbouw behooren, zyn te bekomen by PIETER PRAET, Smidsbaas te Drongen, voor de hier onder staande Pryzen :

Fig. 2	De zetspade.	G. N.	0-60	of vl. court.	fl.	0-14-0
» 3	De kleine krabber.		0-48	id.		0-11-0
» 4	De groote krabber.		1-3	id.		1-4-0
» 5	De dekspade.		3-17	id.		3-14-0
» 6	De delfspade.		5-14	id.		6-0-0
» 7	De riek.		2-56	id.		2-15-0

Uit Verplancke J.A. : "Beschrijving der werkdadige landbouwkonst van de Meekrap", Gent 1830. (Bibliotheek Rijksuniversiteit, Gent)

Verplancke en de Nederlandsche Handel-Maatschappij

De *Nederlandsche Handel-Maatschappij*, een van de grote scheppingen van koning Willem I ter bevordering van de economie, werd in 1824 opgericht. Aan haar werden alle leveranties en verscheppingen ten behoeve van de koloniale regering in Nederlands-Indië toegezegd. In de praktijk ging de N.H.M. zorgen voor de afzet van Nederlandse produkten, vooral textiel, in Nederlands-Indië, waar buitenlandse importen door hoge rechten werden tegengegaan (37).

Om de verwerving en doorvoer van goederen, bestemd voor de koloniën, zo goed mogelijk te regelen, richtte de N.H.M. in een groot aantal steden agentschappen op. De agenten plaatsten de bestelorders van de N.H.M. bij diverse fabrikanten en droegen zorg voor de financiële afwikkeling en het transport naar de havens Amsterdam, Rotterdam en Antwerpen. Zeker in de grotere steden, zoals Gent, hadden zij een drukke baan en waren bij tijden dagelijks met het hoofdkantoor in correspondentie. Zij ontvingen een commissie in procenten van de waarde van de door hen behandelde opdrachten, hetgeen tot aanzienlijke bedragen kon oplopen.

Spoedig na de oprichting van de N.H.M. toonde Verplancke belangstelling voor een agentschap. In juni en oktober 1824 zond hij sollicitatiebrieven naar de N.H.M., waarin hij zijn ervaring in de textielhandel op Oost-Indië benadrukte (38). Zijn sollicitatie bij de N.H.M. ging vergezeld van de aanbeveling van een aantal fabrikanten, zoals ook in 1821 zijn request omtrent de meekrap. Zoals vaker klaagde Verplancke ook nu weer over tegenwerking: men zou getracht hebben hem zwart te maken bij het Vlaamse N.H.M.-directielid Pieters (39). Ondanks deze moeilijkheden werd Verplancke als agent aangesteld te Gent op 25 februari 1825 (40), hetgeen bij Koninklijk Besluit nr. 151 van 2 april 1825 bekrachtigd werd. Zijn collega te Gent werd P. van Maldeghem.

Al spoedig bleek, dat het agentschap niet inhield wat Verplancke er zich van had voorgesteld. In een brief aan het bestuur van de N.H.M. van augustus 1825 stelde hij bij zijn benoeming gemeend te hebben alleen het agentschap te zullen gaan bekleden. Met een mede-

BESCHRYVING

DER

WERKDADIGE LANDBOUW-KONST

VAN DE

MEEKRAP,

VOOR

DE INGEZETENEN VAN DE PROVINCIEN

VAN

OOST- EN WEST-VLAANDEREN,

DOOR

J. A. Verplancke,

TE GEND.

MET PLATEN.

TE GEND,

Uit de Drukkery van P. F. DE GOESIN-VERHAEGHE,
op d'Hoogpoort, No 57.

1830.

agent naast zich wenste hij de verantwoordelijkheid voor de transacties niet te dragen. Als hij niet alleen het agentschap kon bekleden verlangde hij van zijn post ontheven te worden.

De N.H.M. ging niet op de wensen van Verplancke in en verleende hem zijn ontslag. Op 29 augustus 1825 werd L.A. Christiaenssens tot zijn opvolger aangesteld (41).

Contacten met Nederland na 1830. Bedrijfsbeeindiging

De afscheiding van België betekende voor Verplancke, die belangen in Noord- en Zuid-Nederland bezat, evenals voor veel andere Vlaamse fabrikanten een zware schok. Naar eigen zeggen ontsnapte hij tijdens de revolutiedagen nauwelijks aan plundering en moord en verloor hij al zijn *welvaren*. Zijn plannen om zijn Zierikzeese bedrijf uit te breiden tot een volledige meekrapfabriek, zoals te Drongen, konden geen doorgang vinden. *De Drij Engelen* bleef echter wel in werking. Op 4 november 1834 woedde er een brand, waardoor de aanwezige mede in vlammen opging. Een van de eigenaars van deze mede wist Verplancke middels een rechtsgeding tot schadevergoeding te verplichten.

Verplancke ging in hoger beroep, maar was niet gerust op de goede afloop. Wanneer hij ook hier in het ongelijk zou worden gesteld, stonden hem schadeclaims te wachten tot een bedrag van 19.000,-.

In 1838 wendde Verplancke zich tot koning Willem I met een verzoek om vernietiging van het tegen hem gerichte vonnis van de rechter. Hij wees hierbij op zijn verdiensten voor de meekrapnijverheid in de Nederlanden, op de werkgelegenheid die hij in Zierikzee geschaapen had en op zijn bekende Oranjegezindheid.

De administrateur van de Nationale Nijverheid en de minister van Justitie werden om advies gevraagd. De eerste meende dat het bedrag aan schadevergoeding, dat Verplancke zou moeten gaan betalen, wel zeer zwaar woog in het licht van de matige prijzen, die hij steeds voor de verwerking van mede in zijn Zierikzeese bedrijf gevraagd had. De administrateur was echter niet vóór inwilliging van Verplancke's verzoek, omdat dit in strijd zou zijn met de algemene wetten.

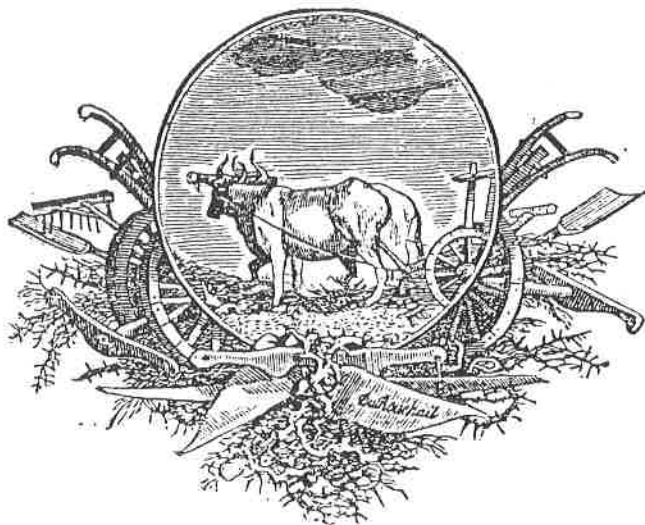
De minister van Justitie stelde zonder meer, dat het hier een civiele kwestie betrof, waarin de regering zich niet kon mengen. Uiteindelijk werd ook hier weer besloten, om de zaak te laten rusten en reacties van Verplancke af te wachten. Aangezien Verplancke ook deze keer weer niet op zijn verzoek terugkwam, eindigde hier voorgoed de relaties tussen Verplancke en de Nederlandse regering (42).

De brand had overigens niet de sluiting van *De Drij Engelen* ten gevolge: in 1835 was het bedrijf weer in werking (43).

In de loop van de jaren 1840 besloot Verplancke, op leeftijd gekomen, om zijn bedrijf van de hand te doen. In 1846 voerde hij onderhandelingen met de Zeeuwsche Landbouw-Maatschappij, een instelling werkzaam tot bevordering en modernisering van de landbouw in Zeeland. De Z.L.M. wenste Verplancke's machines, die nog altijd veel geavanceerder waren dan het in Nederland gebruikte materieel en door stoomkracht werden aangedreven, over te nemen en er octrooi op aan te vragen. Daarna zou men een vennootschap oprichten die het bedrijf zou gaan exploiteren.

Deze onderhandelingen hadden echter geen resultaat (44).

In 1847 ging Verplancke over tot definitieve liquidatie van zijn bedrijf. *De Drij Engelen*, die in jaren al niet meer gewerkt had, werd in dit jaar gesloopt (45). De machinerieën van het Drongenese bedrijf werden overgenomen door de Nederlanders A. Heestermans en K. de Baan, die ze plaatsten in hun meestoof *De Phoenix* te Zevenbergen (Noord-Brabant) (46).

Uit Verplancke J.A.: "Beschrijving der werkdadige landbouwkonst van de Meekrap", Gent 1830. (Bibliotheek Rijksuniversiteit, Gent)

Noten

- 1) Archief Nederlandsche Handel-Maatschappij inv. nr. 3
- 2) Zie Wiskerke
- 3) Arch. Staatssecretarie 6 augustus 1822 nr. 96
- 4) Staatsblad 1819 nr. 54
- 5) Bouman blz. 94/95
- 6) Idem
- 7) Staatssecretarie 6 augustus 1822 nr. 96
- 8) Idem
- 9) Bouman blz. 109
- 10) Bouwen door de eeuwen heen blz. 59
- 11) Staatssecretarie 9 oktober 1826 nr. 129
- 12) Archief Nationale Nijverheid en Koophandel 16 augustus 1824 nr. 19
- 13) Beschrijving der werkdadige landbouw-konst blz. 10
- 14) Idem blz. 27/28
- 15) Idem
- 16) Staatssecretarie 14 mei 1838 nr. 83
- 17) Arch. N.H.M. nr. 382
- 18) Staatssecretarie 7 januari 1826 nr. 96
- 19) Staatssecretarie 14 mei 1838 nr. 83
- 20) Staatssecretarie 7 januari 1826 nr. 96
- 21) Nationale Nijverheid en Koophandel 16 augustus 1824 nr. 19
- 22) Boerendonk blz. 120
- 23) Staatssecretarie 6 augustus 1822 nr. 96
- 24) Boerendonk blz. 120
- 25) Nationale Nijverheid en Koophandel 16 augustus 1824 nr. 19
- 26) Nationale Nijverheid en Koophandel 22 juni 1824 nr. 1
- 27) Arch. N.H.M. nr. 3
- 28) Nationale Nijverheid en Koophandel 22 juni 1824 nr. 1
- 29) Zie Zappey
- 30) Nationale Nijverheid verbaal administrateur 19 april 1825 nr. 11
- 31) Nationale Nijverheid en Koophandel 9 oktober 1824 nr. 16
- 32) Staatssecretarie 9 oktober 1826 nr. 129
- 33) Nationale Nijverheid. Verbaal referendaris 27 september 1826 nr. 11
- 34) Staatssecretarie 9 oktober 1826 nr. 129
- 35) Idem
- 36) Staatssecretarie 14 mei 1838 nr. 83
- 37) Zie Mansvelt
- 38) N.H.M. nr. 3
- 39) Nationale Nijverheid 9 oktober 1824 nr. 16
- 40) N.H.M. nr. 382
- 41) Idem
- 42) Staatssecretarie 14 mei 1838 nr. 83
- 43) R.A. Middelburg Rechterlijke Archieven 1813-1838 nr. 641
- 44) R.A. Middelburg Arch. Z.L.M. nr. 5
- 45) Stad Zierikzee, correspondentie 1847 nr. 332
- 46) Nationale Nijverheid 8 juli 1847 nr. 161, 18 september 1847 nr. 42.

23 Aanwijzing hoe de Meekrap uit den grond gedolven wordt.

Fig. 23.

Uitkoken in verfkuijen van geweven stoffen (boven) en garenstrengen (onder). Het verven met saffraan (geel), meekrap of Turksch Rood en indigo (blauw-purper) gebeurde op een nagenoeg identieke wijze.
(In Diderot's "Encyclopedie", 18de eeuw) ▶

Geraadpleegde archieven

Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage
- Staatssecretarie
- Binnenlandse Zaken 1817-1825. Nationale Nijverheid en Koophandel
- Binnenlandse Zaken 1825-1877. Nationale Nijverheid
- Nederlandsche Handel-Maatschappij

Rijksarchief in Zeeland, Middelburg
- Rechterlijke Archieven 1813-1838
- Zeeuwsche Landbouw-Maatschappij

Streekarchivariaat Schouwen-Duiveland en St.-Philipsland
- Stad Zierikzee.

Gedrukte werken

BOERENDONK, M.J. : Historische Studie over den Zeeuwschen Landbouw, 's-Gravenhage 1935

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 4nd Stad Gent. Fusiegemeenten. Gent z.j.

BOUWMAN, P.J. : Geschiedenis van den Zeeuwschen Landbouw in de negentiende en twintigste eeuw en van de Zeeuwsche Landbouw-Maatschappij 1843-1943. Wageningen 1946

MANSVELT, W.M.F. : Geschiedenis van de Nederlandsche Handel-Maatschappij. Haarlem, z.j. 2 delen
Staatsblad 1819

VERPLANCKE, J.A. : Beschrijving der werkdadige landbouw-konst van de meekrap, voor de ingezetenen van de provincien van Oost- en West-Vlaanderen. Gent 1830

WISKERKE, C. : De geschiedenis van het meekrapbedrijf in Nederland. In : Economisch-historisch Jaarboek XXV, 1952

ZAPPEY, W.M. : Het Fonds voor de Nationale Nijverheid 1821-1846. In : Exercities in ons verleden. Twaalf opstellen... Assen 1981.

